

توقه قضائیه
دانشگاه علوم قضایی و خدمات اداری

پایان نامه دوره کارشناسی ارشد (M.A)

رشته:

حقوق خانواده

عنوان:

ضرورت مداخله حقوق کیفری در باروری بدون آمیزش

استاد راهنما:

جناب آقای دکتر فرید محسنی

استاد مشاور:

جناب آقای دکتر حمید فرجی

دانشجو:

آمنه باخدا

بهمن ماه ۱۳۹۷

تصویب پایان نامه

تقدیم

با بضاعتی مزجات به:

۱. حضرت صاحب الزمان عجل الله تعالی فرجه الشریف
۲. محضر مقدس شمس الشموس، عالم آل محمد «حضرت امام رضا» علیه آلف تحیه و الثنا
۳. تمامی شهدای میهن عزیزم
۴. پدر و مادر و خواهرم که ذکر و دعاهاى آنها فرس مسیرتلاشم بوده و همیشه حامی ام بوده‌اند
۵. و همسرم که در سایه همدلی او به این منظور نائل شدم.

با تقدیر و تشکر از

جناب آقای دکتر فرید محسنی به‌عنوان استاد راهنما و حجه الاسلام و المسلمین جناب آقای دکتر حمید فرجی به‌عنوان استاد مشاور که مسئولیت سنگینی را قبول زحمت فرمودند و قطعاً بدون حمایت‌ها، راهنمایی‌ها و دلسوزی ایشان، موضوع این پایان‌نامه هیچ‌گاه به رشته تحریرم در نمی‌آمد. به این وسیله از بزرگواری، حسن سلوک و حمایت‌بی‌دریغ ایشان و تمام اساتید و بزرگواران‌ی که همواره رهنمونم بودند تشکر کرده و از خداوند متعال برای ایشان طول عمر توأم با سربلندی را مسئلت دارم.

چکیده

بر اساس آمار دفتر سلامت و جمعیت خانواده وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی، حدود سه میلیون زوج نابارور در کشور وجود دارد. برای کمک به این دسته از زوجین مشاوره، جراحی و استفاده از داروهای باروری پیشنهاد شده است؛ اما مواردی وجود دارد که در آن زوجین نمی‌توانند از راه طبیعی و عادی فرزند دار شوند. در این راستا پیشرفت‌های سریع علم با اکتشاف راه‌حل‌های جدید، زمینه بروز باروری‌های بدون آمیزش را با بهره‌گیری از گامت‌های، جنین‌های، مادر جانشین و شبیه‌سازی فراهم آورده است. این شکوفایی دانش پزشکی منشأ ایجاد مسائل مختلف فقهی و حقوقی شده که هر یک راه‌حل مناسب خود را می‌طلبد. اهتمام این تحقیق بررسی موارد لزوم ورود حقوق کیفری در روش‌های نوین باروری است که به لحاظ تخصصی بودن موضوع، ابتدا تمامی روش‌های مذکور از نظر پزشکی معرفی شده و سپس نظر فقها و حقوق‌دانان در رابطه با بهره‌گیری از آن‌ها مورد نقد و بررسی قرار گرفته است.

اگرچه مباحث جدید مولود مقتضیات زمانی است و در خصوص آن‌ها در فقه نص خاصی وجود ندارد، اما از نظر فقهای عظام حکم آن از شمول نصوص عام و اصول کلی خارج نیست. به همین دلیل تلاش خود را برای استنباط حکم این مسائل در سایه اصل اجتهاد نموده‌اند. به‌اختصار می‌توان گفت استفاده از گامت بیگانه همچون تلقیح مصنوعی با اسپرم ثالث، جانشین رحم با جنین و یا اسپرم‌های برای باروری بدون آمیزش موافقان اندک و مخالفان بسیار دارد. در این میان تنها استفاده از روش‌های جنین از منظر قانون‌گذار پذیرفته شده است اما سایر روش‌های بهره‌برداری از اسپرم و تخمک بیگانه با ابهام روبروست. پس از بررسی نظر فقهای عظام در خصوص جواز یا عدم جواز بهره‌گیری از روش‌های باروری بدون آمیزش در آخر زمینه‌های ورود حقوق کیفری در این نوع از باروری‌ها مورد بررسی قرار گرفته است.

با بررسی قوانین موضوعه ملاحظه شد برخی عناوین جزایی با افعالی که در باروری‌های بدون آمیزش رخ می‌دهد تطابق دارد، اما در اکثر موارد قانون ساکت است. ورود حقوق کیفری به حوزه حقوق خانواده به جهت شرایط خاص آن نیازمند بررسی‌های همه‌جانبه و رعایت حریم شخصی است. چه بسا ورود شتاب‌زده و بدون ارزیابی خود موجب بروز آسیب‌های جدی‌تر به ساختار خانواده و اجتماع گردد.

واژگان کلیدی: اهدای گامت، اهدای جنین، تلقیح مصنوعی، ناباروری، حقوق کیفری

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه
	بخش اول: مفهوم شناسی و بررسی روش‌های باروری بدون آمیزش از منظر پزشکی، فقه و حقوق.....
۶	پزشکی، فقه و حقوق.....
۸	فصل اول: کلیات و بررسی پیشینه باروری بدون آمیزش
۸	مبحث اول: شرایط بارداری و تشکیل جنین
۱۰	مبحث دوم: تعریف مفاهیم و اصطلاحات تخصصی مرتبط با عنوان بحث
۱۲	مبحث سوم: تاریخچه باروری بدون آمیزش
۱۳	فصل دوم: روش‌های باروری بدون آمیزش از منظر پزشکی.....
۱۳	مبحث اول: تلقیح مصنوعی
۱۴	گفتار اول: پیشینه تلقیح مصنوعی
۱۵	گفتار دوم: اقسام تلقیح مصنوعی
۲۱	مبحث دوم: تکنیک‌ها و روش‌های پیشرفته کمکی تولیدمثل
۲۱	گفتار اول: باروری آزمایشگاهی یا انتقال رویان (IVF)
۲۵	گفتار دوم: اهدای تخمک
۳۰	گفتار سوم: اهدای جنین
۳۳	گفتار چهارم: مادر جانشین (رحم جایگزین)
۳۹	گفتار پنجم: انتقال اسپرم و اووسیت به داخل لوله‌های رحمی (GIFT)
۴۰	گفتار ششم: انتقال تخمک بارور شده یا زایگوت انتقال جنین (ZIFT)
۴۰	گفتار هفتم: انتقال رویان در حال تقسیم به لوله‌های رحمی (TET)
۴۰	گفتار هشتم: روش تزریق اسپرم به داخل سیتوپلاسم تخمک (ICSI)
۴۲	گفتار نهم: هیچینگ یا ایجاد شکاف در پوسته احاطه‌کننده جنین
۴۳	گفتار دهم: انجماد جنین و گامت
۴۶	گفتار یازدهم: سایر تکنیک‌های باروری بدون آمیزش
۴۹	گفتار دوازدهم: شبیه‌سازی

فصل سوم: بررسی انواع شیوه‌های باروری بدون آمیزش از دیدگاه فقه و حقوق... ۵۲

- مبحث اول: پیشینه باروری بدون آمیزش طبیعی در آیات و روایات ۵۲
- مبحث دوم: بررسی وضعیت فقهی تلقیح مصنوعی ۵۴
- گفتار اول: بررسی وضعیت تلقیح مصنوعی با اسپرم همسر ۵۴
- گفتار دوم: تلقیح مصنوعی با اسپرم بیگانه و انواع آن ۶۰
- مبحث سوم: مشروعیت اقدامات درمانی و ضوابط آن توسط پزشک و افراد نامحرم ۸۰
- مبحث چهارم: وضعیت فقهی و حقوقی خرید و فروش گامت ۸۷
- مبحث پنجم: تکنیک‌ها و روش‌های پیشرفته کمکی تولیدمثل ۹۲
- گفتار اول: باروری آزمایشگاهی یا انتقال رویان (IVF) ۹۳
- گفتار دوم: اهدای تخمک ۹۴
- گفتار سوم: اهدای جنین ۹۶
- گفتار چهارم: مادر جانشین ۹۸
- گفتار پنجم: انتقال اسپرم و اوسیت به داخل لوله‌های رحمی (GIFT) ۱۰۵
- گفتار ششم: انتقال تخمک بارور شده یا زایگوت انتقال جنین (ZIFT) ۱۰۵
- گفتار هفتم: شبیه‌سازی انسان ۱۰۶
- نتیجه‌گیری ۱۰۹

بخش دوم: حقوق کیفری و باروری بدون آمیزش ۱۱۲

فصل اول: جایگاه و اهداف حقوق خانواده در حقوق کیفری ۱۱۴

- مبحث اول: حریم خصوصی خانواده ۱۱۶
- مبحث دوم: ویژگی‌های دخالت دولت در حریم خصوصی ۱۱۷
- مبحث سوم: ضوابط جرم‌انگاری در باروری‌های بدون آمیزش و پیشگیری از این جرائم ۱۱۸

فصل دوم: خلأهای قانونی در جرائم قبل از عمل باروری بدون آمیزش ۱۲۱

- مبحث اول: تلقیح مصنوعی ۱۲۳
- گفتار اول: استفاده از اسپرم پرداخته شده همسر ۱۲۳
- گفتار دوم: تلقیح مصنوعی با اسپرم ثالث یا ناهمگن ۱۲۹
- مبحث دوم: روش‌های پیشرفته کمکی تولیدمثل و ادله حرمت آن‌ها ۱۳۲

فصل سوم: بررسی حساس‌ترین و خطرناک‌ترین مسائل مطرح در حین استفاده از

روش‌های باروری بدون آمیزش ۱۳۵

مبحث اول: خرید و فروش گامت ۱۳۵

مبحث دوم: فقدان مجوز لازم و آزمایش‌های الزامی جهت انجام روش‌های باروری نوین ۱۳۶

مبحث سوم: عدم انجام آزمایش‌های لازم در باروری‌های بدون آمیزش ۱۳۹

مبحث چهارم: مسئولیت کیفری مؤسسات درمان ناباروری ۱۴۱

مبحث پنجم: سایر جرائم مرتبط با مراکز درمان ناباروری ۱۴۳

فصل چهارم: جرائم احتمالی بعد از استفاده از روش‌های باروری بدون آمیزش ... ۱۴۷

مبحث اول: افشای اطلاعات ۱۴۷

مبحث دوم: سقط جنین حاصل از روش‌های باروری بدون آمیزش ۱۴۸

مبحث سوم: عدم استرداد طفل توسط مادر جانشین ۱۴۹

نتیجه‌گیری ۱۵۱

پیشنهادها ۱۵۲

فهرست منابع ۱۵۵

پیوست ۱۶۲

مقدمه

لِلَّهِ مُلْكُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ يَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ إِنَّا لَهُ نَائِبُونَ وَيَهَبُ لِمَنْ يَشَاءُ الذُّكُورَ (٤٩) أَوْ يُزَوِّجُهُمْ ذُكْرَانًا وَإِنثَاءً وَيَجْعَلُ مَنْ يَشَاءُ عَقِيمًا إِنَّهُ عَلِيمٌ قَدِيرٌ^١ (٥٠).

از آن خداست فرمانروایی آسمان‌ها و زمین هرچه بخواهد می‌آفریند به هرکه بخواهد دختر می‌بخشد و به هرکه بخواهد پسر می‌بخشد و یا هم پسر دهد و هم دختر و هرکس را بخواهد عقیم می‌گرداند، زیرا او دانا و تواناست.

١. بیان مساله

ناباروری یکی از مشکلات زوجین از دیرباز است؛ زمانی که به دلایل فیزیولوژیک نتوانند با آمیزش جنسی زمینه پیوستن گامت‌ها را فراهم آورند. در گذشته افراد یا با این موضوع کنار آمده و به زندگی مشترک بدون فرزند ادامه می‌دادند و یا زوج اقدام به ازدواج مجدد می‌نمود. برخی نیز با فرزندخوانده مشکل خویش را رفع می‌نمودند؛ اگرچه پذیرش فرزند دیگران، خود مشکلات اجتماعی و روانی دیگری در پی دارد. امروزه پیشرفت‌های روزافزون علم، روش‌های درمان ناباروری را با توجه به نوع و میزان بیماری در قالب درمان دارویی، درمان جراحی و یا درمان با روش‌های کمکی تولیدمثل کشف و ارائه داده است. روش‌هایی که بدون نیاز به آمیزش زمینه ورود فرزند به کانون خانواده را فراهم می‌نماید و در کنار آن چالش‌هایی را در ذهن اندیشمندان حقوقی، اخلاقی و فقهی به وجود آورده است. مانند اینکه روش تولید نسل چیست؟ آیا این روش‌ها انحصاری است یا خیر؟ آیا تحت شرایط و ضوابط خاصی هستند؟ آیا تجاوز از این روش‌ها ضمانت اجرایی دارد؟ آیا بهره‌گیری از روش‌های باروری نوین به سلامت روانی کودک، خانواده و جامعه لطمه وارد نمی‌کند؟ آیا هویت‌ها از بین نخواهد رفت؟ انسانیت توالد بدون عشق را می‌پذیرد؟ و پرسش‌هایی از این دست که تنها پاسخ به یکی از آن‌ها می‌تواند هدف از نگارش این پایان‌نامه را روشن و توجیه نماید.

بررسی‌ها نشان می‌دهد قانون‌گذار جز قانون نحوه اهدای جنین به زوجین نابارور؛ در خصوص جواز یا عدم جواز بهره‌برداری از تکنیک‌های پزشکی سخنی به میان نیاورده و سکوتش موجبات استفاده زوجین از روش‌های مذکور را در سایه حاکمیت اصل ۱۶۷ قانون اساسی فراهم آورده است. محاکم نیز با استناد به ماده ۳ قانون آیین دادرسی دادگاه‌های عمومی و انقلاب در امور مدنی به فتاوی

۱. سوره شورا.

معتبر مراجعه و مبادرت به انشاء رأی می‌نمایند. در این خصوص وحدت رویه‌ای به چشم نمی‌خورد، چراکه فقها نظر واحدی در این باره ندارند. این تفاوت و اختلاف نظر اگرچه به لحاظ نگرش هر یک از آنان طبیعی است اما تمسک به این نظرات می‌تواند زمینه‌ساز بروز مسائل و معضلاتی در روابط خانوادگی، اخلاقی، مذهبی و حقوقی باشد و جامعه را با مشکلاتی مواجه نماید.

با توجه به اهمیت ژنتیک انسان و پیامدهای مختلف آن در خانواده و اجتماع تنظیم مقررات قانونی در این خصوص و موضوعات مرتبط ضرورتی اجتناب‌ناپذیر است. چراکه خانواده از ارکان بسیار مهم اجتماع است و دخالت در نحوه باروری و اصل فرزند آوری می‌تواند مشکلات متعددی را فراهم نماید. قانون می‌بایست با پیش‌بینی وضعیت موجود از این طریق به دستاوردهای ژنتیکی جهت بخشد و در مواردی نیز با جرم‌انگاری از سوءاستفاده‌های احتمالی پیش‌گیری به عمل آورد.

بنابراین لزوم ورود حقوق کیفری به حوزه حقوق خانواده به‌عنوان شاخه‌ای از حقوق عمومی به لحاظ برقراری نظم جامعه و حفظ حقوق اعضای آن ضروری به نظر می‌رسد. هرچند موضوع مورد مطالعه از جنبه‌های مختلفی قابل بررسی است، اما ابتدای این نوشتار بر آن است بحث را از منظر ضرورت ورود حقوق کیفری بررسی نماید تا گامی در رسیدن به فتاوی معتبر و رفع خلأ قانونی باشد.

با توجه به انواع مختلف باروری‌های پزشکی که از جمله آن دخالت شخص بیگانه در پروسه باروری است زمینه بروز و ظهور برخی جرائم متصور است. در نگاهی کلی می‌توان لزوم جرم‌انگاری جرائم مرتبط با موضوع را در سه قسم قبل و حین انجام عمل استفاده از باروری بدون آمیزش و پس‌از آن بررسی نمود. در قسم اول ایجاد جرائمی چون سرقت، تخریب، خیانت‌درامانت گامت و مباحثی همانند لمس نامحرم، نگاه حرام، اخذ اسپرم از راه حرام، تحریک نامشروع قابل بررسی است. فعالیت کلینیک‌های باروری در قالب مشاوره بهینه نیز می‌تواند مشمول کلاه‌برداری و دایر کردن مرکز فساد باشد. در قسم دیگر جرائمی چون سقط جنین، افشای اطلاعات، ممانعت از ملاقات طفل و عدم استرداد آن به اشخاصی که به‌طور قانونی حق مطالبه دارند، قابلیت بحث و بررسی دارد.

۲. اهداف تحقیق

- تبیین مفاهیم روش‌های باروری بدون آمیزش
- بررسی آراء و فتاوی فقهای عظام در خصوص استفاده از روش‌های باروری بدون آمیزش
- روشن نمودن ضرورت دخالت قانون‌گذار در باروری بدون آمیزش

- بررسی زمینه‌های ورود جرائم مرتبط با این نوع از باروری‌ها
- بررسی پیامدهای کیفری ناشی از باروری بدون آمیزش
- بررسی نقش ابزارهای حقوق کیفری در پویایی و بهره‌مندی زوجین از شیوه‌های باروری بدون آمیزش

۳. سؤال‌های تحقیق

۱. آیا قوانین کیفری موجود از جامعیت کافی برخوردار بوده و نیازهای حوزه باروری بدون آمیزش را پاسخگو است؟
۲. آثار ناشی از ورود حقوق کیفری به حوزه باروری بدون آمیزش چیست؟

۴. فرضیه‌های تحقیق

۱. نظر به رشد و خیزش عظیم علم جدید، جنبه‌های بسیاری از حوزه باروری بدون آمیزش در قانون کنونی بدون پاسخ است. عدم ورود همه‌جانبه حقوق کیفری و پیشگیری از مسائل و حواشی مستحدثه می‌تواند از بعد عفت عمومی و اخلاق حسنه صدمات متعددی به نظام خانواده زده و ازهم‌پاشیدگی آن را فراهم نماید.
۲. حقوق کیفری می‌تواند با ورود خود به این نوع از باروری‌ها جهت ببخشد و از هرگونه سوءاستفاده احتمالی با تبیین ضمانت اجراهای کیفری متناسب جلوگیری نماید.

۵. پیشینه تحقیق

در خصوص باروری از طریق تکنیک‌های نوین کتب و مقالاتی نگاشته شده که صرفاً به بیان انواع تکنیک‌های پزشکی و جایگاه استفاده از آن‌ها از دیدگاه فقها به صورت مختصر پرداخته شده است. از جمله ۱. مقاله بررسی فقهی و حقوقی استفاده از رحم جایگزین آیت‌الله خلیل قبله‌ای خویی ۲. کتاب‌های اهدای جنین و دیگر روش‌های باروری کمکی در حقوق ایران ۳. بررسی فقهی و حقوقی استفاده از رحم جایگزین. در تمامی آن‌ها تنها به شرایط و نوع تکنیک و گاهی نیز در خصوص مجوز شرعی آن اظهار عقیده صورت گرفته است. ۴. دکتر قاسم‌زاده در مقاله شرایط اساسی صحت قراردادهای درمان ناباروری با استفاده از گامت به بررسی شرایط صحت قرارداد پرداخته‌اند. در این خصوص انواع باروری‌های نوین را موردبررسی و نقد قرارداده‌اند. ۵. در مقاله‌ای به نام تلقیح

مصنوعی از منظر اخلاق و حقوق کیفری نگاشته آقای رضا وطن خواه و ۶. پایان نامه‌ای با عنوان تلقیح مصنوعی از منظر حقوق جزا به تقریر آقای پرویز رضایی به بررسی ابعاد تاریخی، پزشکی و حقوقی باروری‌های نوین پرداخته شده است. انواع تلقیح مصنوعی مورد تعریف قرار گرفته و دیدگاه‌های مختلف بیان شده است. در پایان موضوع را فاقد وصف کیفری دانسته‌اند که می‌بایست مورد جرم انگاری قانون‌گذار قرار گیرد. آقای وطن خواه علاوه بر مباحث یادشده در فوق از منظر اخلاق نیز به نقد موضوع پرداخته است و لزوم جرم انگاری مواردی را ذکر نموده‌اند. آقای پرویز رضایی در پایان نامه خود پس از بحث حقوقی بسیار در چند صفحه پایانی وارد حقوق جزا شده‌اند. هرچند نتیجه بحث تقریباً در هر دو موضوع یکی است اما در هیچ‌یک به مسائل مبتلابه در این نوع از باروری‌ها که زمینه‌ساز بروز جرائم است و موجبات ورود حقوق کیفری را فراهم می‌کند نپرداخته‌اند. همچنین با توجه به پیشرفت سریع علم برخی از شیوه‌های نوین مورد بررسی واقع نشده‌اند که در این نوشتار به رشته تقریر درخواهد آمد.

۶. قلمرو تحقیق

قلمرو موضوعی پژوهش پیش‌رو تمامی روش‌های نوین باروری بدون آمیزش از قبیل تلقیح اسپرم به داخل رحم ۱. با استفاده از اسپرم همسر (IUI) ۲. انتقال تخمک بارور شده یا زیگوت (ZIFT) ۳. انتقال تزریق تخمک (GIFT) ۴. باروری آزمایشگاهی یا انتقال رویان (IVF) ۵. روش تزریق اسپرم به داخل تخمک (ICSI) ۶. استفاده از رحم جایگزین و ۷. شبیه‌سازی است. بررسی زمینه و ضرورت مداخله حقوق کیفری نیازمند ارزیابی مسئله از منظر حقوقی و پزشکی است. در بعد قلمرو مکان نیز به لحاظ فقدان منابع قانونی کافی، بررسی منابع مختلف جزء جدایی‌ناپذیر آن است و محدودیتی متصور نیست. در پایان باید اذعان داشت مراحل جمع‌آوری، ارزیابی و نتیجه‌گیری از منابع مورد استفاده نیازمند صرف زمان حداقل یک‌ساله است.

۷. روش انجام تحقیق

با عنایت به اینکه حقوق متکی به نیروی تفکر و اندیشه است، در این پژوهش از روش تحقیق توصیفی-تحلیلی استفاده شده است. با این توضیح که ضمن جمع‌آوری اطلاعات و نظرات گوناگون پیرامون مسائل مختلف مرتبط با موضوع، بنا به مورد به تحلیل منطقی و علمی مطالب پرداخته می‌شود؛ بنابراین روش مورد استفاده در این تحقیق تحلیل موضوع و توصیف وضعیت آن و ارائه راهکار

هدایت‌گر در این زمینه است.

۸. ساختار تحقیق (به صورت اجمالی)

ساختار این پژوهش در دو بخش با استفاده از روش کتابخانه‌ای و گاه تحقیق میدانی خواهد بود. در بخش اول به تعاریف و پیشینه تاریخی انواع روش‌های باروری بدون آمیزش در ایران، بررسی روش‌ها از منظر علم طب، فقه و حقوق پرداخته خواهد شد. وضعیت هریک از این روش‌ها از منظر فقها و قانون‌گذار بررسی می‌گردد. در بخش دوم به لحاظ فقدان عنصر قانونی کافی در این خصوص، دلایل ورود قانون‌گذار کیفری و ضرورت‌هایی که عقیم مانده است مورد بررسی قرار خواهد گرفت. در پایان جنبه‌های کیفری استفاده از روش‌های باروری بدون آمیزش در قبل، حین و پس‌از آن در هریک از روش‌های مذکور لحاظ خواهد شد. خلأهای قانون در این خصوص اشاره، پیشنهاد‌های لازم و نتیجه‌گیری ارائه می‌گردد.

بخش اول:

مفهوم شناسی و بررسی روش‌های باروری بدون آمیزش از منظر پزشکی، فقه و حقوق

در این بخش، مطالب در سه فصل بیان می‌شود:

در فصل اول، به مفهوم شناسی باروری بدون آمیزش و شیوه‌های آن پرداخته و پیشینه استفاده از آن بیان خواهد شد. سپس اصطلاحات تخصصی موردبررسی قرار خواهد گرفت.

در فصل دوم، انواع روش‌های باروری بدون آمیزش از منظر پزشکی تکنیک‌ها و روش‌های پیشرفته کمکی تولیدمثل در دو مبحث بیان و پیشینه هریک به همراه اقسام و موارد کاربرد آن‌ها موردبررسی قرار خواهد گرفت. درنهایت نظر موافقان و مخالفان استفاده از هریک از روش‌های باروری بدون آمیزش ذکر می‌گردد.

در فصل سوم، انواع شیوه‌های باروری بدون آمیزش از دیدگاه فقه و حقوق بررسی و نظرات فقهای موافق و مخالف بابت دلایل هریک بررسی خواهد شد.

فصل اول: کلیات و بررسی پیشینه باروری بدون آمیزش

تولیدمثل یکی از اهداف اساسی خانواده شمرده می‌شود که امروزه به تبع عوامل مختلفی، دیگر صرفاً به خانواده تعلق ندارد. از طرفی، آزادی روابط جنسی، افزایش موالید نامشروع را در پی داشته است که تولیدمثل را به خارج از کانون خانواده منتقل می‌کند. از طرفی دیگر، فن‌آوری‌های کمک باروری ظرفیت‌های جدیدی را در حوزه تولید نسل ایجاد نموده است؛ به طوری که به تبع پیشرفت‌های علوم تجربی، امروزه شرایط بارداری دختران مجرد و زنان مطلقه فراهم آمده است. همچنین این فناوری جهت از بین بردن سلطه مردان بر زنان، مورد توجه فمینیست‌ها قرار گرفته است.^۱ این رویداد، گذشته از آشفته شدن خانواده و گم‌شدن نسب با آسیب‌های جدی بزرگ‌تری، جامعه را تهدید خواهد کرد.

باروری نزد ادیان و فرق گوناگون نیز اهمیت بسیاری دارد زیرا به بقا و دوام آن بستگی دارد. با بررسی کتب آسمانی ملاحظه می‌شود، رویکرد ادیان نسبت به این موضوع همواره برافزایش تعداد بوده است. تا جایی که در بسیاری از کتب دینی از جمله قرآن، در این خصوص احکام و فرامینی صادر شده است.^۲ برای دانستن مفهوم باروری بدون آمیزش ابتدا باید شرایط باروری طبیعی و تشکیل جنین را دانست.

مبحث اول: شرایط بارداری و تشکیل جنین

بر اساس یافته‌های پزشکی، بارداری و تشکیل جنین، تنها پس از فراهم آمدن شرایط لازم برای آن اتفاق می‌افتد. این شرایط را به تفصیل می‌توان چنین بیان کرد: تولید اسپرم کافی با خصوصیات طبیعی، امکان خروج اسپرم از مجاری تناسلی، توانایی ورود اسپرم به داخل رحم و لوله‌های آن، قدرت تخمدان برای تخمک‌گذاری، قدرت اسپرم برای بارور کردن تخمک، قدرت رشد و جایگزینی تخمک بارور شده در رحم. اخلال در هر یک از این شرایط می‌تواند زمینه ناباروری را فراهم سازد.^۳ حالتی که بعد از گذشت یک سال از باهم بودن زوجین و بدون استفاده از روش‌های پیش‌گیری رخ

۱. عظیم زاده اردبیلی، فائزه، ذبیحی بیدگلی، عاطفه، مبانی حقوق خانواده در اسلام و غرب، چاپ اول، نشر دانشگاه امام صادق (علیه السلام)،

تهران، ۱۳۹۶، صص ۳۱۹ - ۳۱۸.

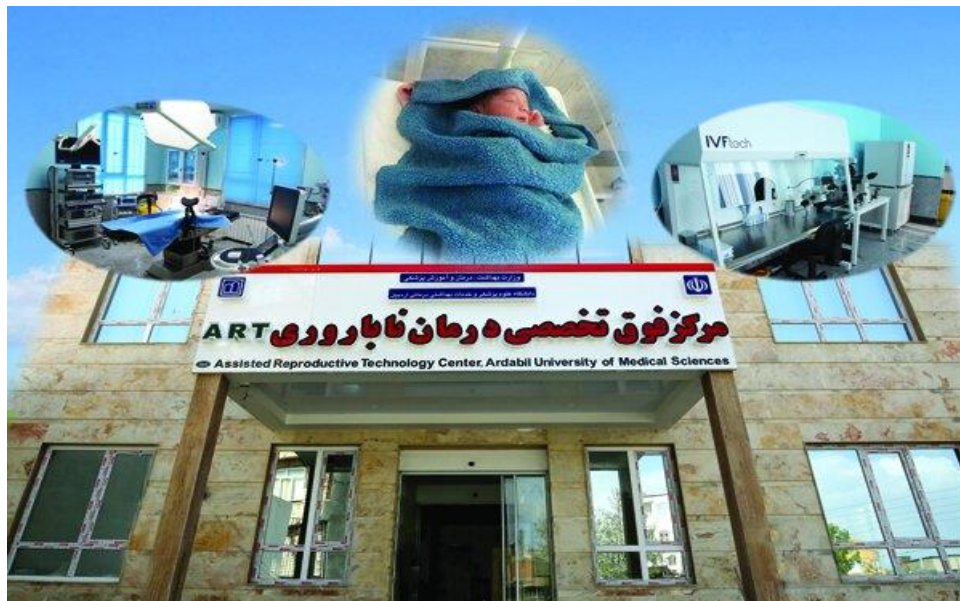
۳. کیانی، رضا، بررسی مفهوم باروری از دیدگاه قرآن کریم، فصلنامه جمعیت شماره ۷۴/۷۳، ناشر سازمان ثبت‌احوال، تهران، پاییز و زمستان

۱۳۸۹، ص ۱۱۸.

۴. نظری توکلی سعید، روش‌های کمکی تولیدمثل در حقوق اسلامی، چاپ اول، نشر سمت، تهران، ۱۳۸۴، ص ۲۶۴.

می دهد.

ناباروری و نازایی گاهی اولیه است و گاهی ثانویه. واژه نازایی اولیه بر زوجی اطلاق می شود که هرگز به حاملگی دست نیافته باشند و نازایی ثانویه دلالت بر این دارد که حداقل یک آبستنی در گذشته رخ داده است و اکنون به دلایلی دچار ناباروری شده اند.^۱ بر اساس آخرین آمار اعلامی، بیست درصد زوج های ایرانی نابارور هستند.^۲ این در حالی است که میانگین ناباروری مردان و زنان در دنیا ده تا پانزده درصد است.

در گذشته برای رفع این مسئله زوجین آستانه تحمل خویش را بالا می بردند و به وضع موجود ادامه می دادند و یا اقدام به پذیرش فرزندخوانده نموده و یا در نهایت زوج مبادرت به ازدواج مجدد می نمود؛ اما در حال حاضر پیشرفت سریع و بی وقفه علم راه حل جدیدی را به ارمغان آورده است. با توجه به نوع ناباروری سه راهکار؛ الف) درمان دارویی، ب) درمان جراحی ج) درمان کمکی تولیدمثل از جمله آن ها تلقیح مصنوعی، روش های پیشرفته کمکی تولیدمثل^۳ یا اخیراً دانش مهندسی ژنتیک ارائه شده است. باروری هایی که برخلاف گذشته طبیعی نبوده و بدون هرگونه آمیزش صورت می پذیرد.

۱. رضایا معلم، محمدرضا، باروری های پزشکی از دیدگاه فقه و حقوق، چاپ دوم، نشر بوستان کتاب، قم، ۱۳۸۶، ص ۲۷.

۲. به نقل از رییس پژوهشگاه و مرکز فوق تخصصی درمان ناباروری و سقط مکرر ابن سینا، خبرگزاری دانشجویان ایران (ایسنا)، یکشنبه هفتم مرداد ۱۳۹۷، www.isna.ir

^۳ Assisted Reproductive Technologies (ART)

مبحث دوم: تعریف مفاهیم و اصطلاحات تخصصی مرتبط با عنوان بحث

قبل از ورود به بحث تعریف باروری بدون آمیزش و اصطلاحات تخصصی پرکاربرد تا پایان این نوشتار امری اجتناب‌ناپذیر است.

۱. تخمک^۱

سلول جنسی زن قبل از باروری را تخمک گویند.

۲. اسپرم^۲

سلول جنسی مرد را اسپرم می‌نامند.

۳. اووسیت^۳

اووسیت همان سلول تخمک نابالغ است.

۴. گامت^۴

به سلول جنسی زن یا مرد که آماده تلقیح است گامت می‌گویند.

۵. زیگوت^۵

زیگوت همان تخمک بارور شده با اسپرم است.

۶. جنین^۶

در لغت‌نامه به معنای هر چیز مستور و پوشیده، موجودی که پس از لقاح تخمک به‌وسیله اسپرماتوزوئید و پس از تقسیمات اولی سلول تخم داخل پوسته تخم یا رحم مادر یا کیسه جنینی در

۱. Ovum

۲. Sperm

۳. Oocyst

۴. Gamet

۵. Zygote

۶. Embryo

گیاهان می‌گذارند آمده است.^۱

از نظر پزشکی جنین موجودی است که پس از لقاح تخمک به وسیله اسپرماتوزوئید و پس از تقسیمات اولیه سلول تخم حاصل می‌شود ولی هنوز دوران رشد خود را در داخل رحم مادر می‌گذراند.^۲

۷. باروری^۳

در لغت به معنای درخت میوه‌دار، میوه دهنده، ثمره دهنده، مثمر و بارور است.^۴

در اصطلاح توانایی باردارشدن در کمتر از یک سال از ارتباط جنسی منظم و بدون استفاده از روش‌های پیشگیری از بارداری است. گاهی به اتمام رساندن بارداری و به دنیا آوردن یک نوزاد زنده را داخل در تعریف می‌نمایند.

۸. ناباروری^۵

ناباروری حالتی است در زوجه که پس از گذشت یک سال نزدیکی مستمر بدون استفاده از روش‌های پیشگیری از بارداری رخ می‌دهد.

۹. تلقیح مصنوعی^۶

تلقیح در لغت به معنای کشت دادن، آبستن کردن، مایه زدن، مایه‌کوبی و تلقیحات است.^۷ در اصطلاح عبارت است از انتقال نطفه مرد به رحم زن به هر وسیله‌ای جز مقاربت.

۱. رضا نیا معلم، محمدرضا، باروری‌های پزشکی از دیدگاه فقه و حقوق، ص ۳۹۴.

۲. امیری، آرش و عباسی، محمود، کاهش جنین از منظر فقه، اخلاق و حقوق، چاپ اول، ناشر موسسه فرهنگی حقوقی سینا، تهران. بهار ۱۳۹۴. ص ۲۱.

۳. Fertility

۴. معین، محمد، فرهنگ فارسی، جلد اول و سوم، موسسه انتشارات امیرکبیر تهران، چاپ شانزدهم، تهران، ۱۳۷۹، ص ۱۸۸.

۵. In fertility

۶. Artificial insemination

۷. همان، ص ۳۴۳.